

Forord

Roskilde Rotary Klub og Nationalpark Skjoldungernes Land har lanceret det storstilede projekt "Kildernes By – Roskilde". Det skal skabe nyt liv omkring de historiske kilder i Roskilde som rekreative åndehuller i byen for såvel voksne som børn og som attraktive mål for turister.

En hjørnesten i projektet er formidlingen af kilderne som naturfænomen og som kilde til byens dagligliv og erhvervs-liv gennem århundreder. Som grundlag for den fremtidige formidling af kildernes historie og anvendelse har Roskilde Rotary Klub og Nationalpark Skjoldungernes Land ønsket at få skrevet en opdateret historie om byens kilder.

Det er den historie, vi nu fremlægger. Det er en fagligt funderet beskrivelse af byens kilder, hvor vi dels trækker på arkivstudier, især i Roskilde Lokalhistoriske Arkiv, og den omfattende litteratur om kilderne, dels inddrager nye geologiske undersøgelser.

De mest populære beskrivelser af byens kilder er skrevet af de to lokalhistorikere, Arthur Fang og hans datter Lotte Fang. Arthur Fang har beskrevet kilderne grundigt først og fremmest i sit værk *Roskilde. Fra byen og dens historie* fra 1945, og Lotte Fang samlede kildernes historie i bogen *Kilder i Roskilde* fra 1993.

I denne bog har vi bestræbt os på at strukturere den tilgængelige viden om Roskildes kilder på en anderledes og tilgængelig måde. I modsætning til tidligere behandlinger af emnet redegør vi også for et meget vigtigt resultat af kildernes virke, nemlig vandløbene med vandmøller og mølledamme. Vi diskuterer betydningen heraf for byens indbyggere.

I dag er alle møller og mølledamme væk, en del kilder ligeledes, medens de resterende kilder udelukkende har oplevelsesmæssige og æstetiske funktioner. Førhen havde kilder, møller og mølledamme afgørende betydning for byen og dens indbyggere, for husholdninger, dagligdag, erhverv og økonomi.

Indledningsvis beskriver vi områdets geologi, der danner grundlag for de mange kildevæld i netop dette område.

Et stadigt tilbagevendende spørgsmål er kildernes betydning for byens opståen og navn. Vi diskuterer disse spørgsmål og inddrager heri Roars Kilde, som i dag er tørlagt og usynlig.

Gorm Bruun Hansen, f. 1947, forh. gymnasielektor. Lokalhistorisk forfatterskab.

Henrik Denman, f. 1954. Uddannet journalist, BA i Litteraturvidenskab 2008. Har udgivet bibliografier om danske digtere, artikler og bøger om litteraturhistoriske og lokalhistoriske emner.

Sankt Hans Kilde og Roskilde Domkirke. Foto: Henrik Denman 2023.

Vi præsenterer derefter byens kilder – både de kilder, der fortsat er aktive, og de kilder, som af forskellige årsager er udtørret og måske usynlige i dag, men hvor man kender deres placering.

Et vigtigt kapitel i historien om byens kilder er den måde, de er blevet anvendt på – naturligvis primært til at forsyne mennesker og dyr med frisk vand, men også i et vist omfang som helligkilder. Ved nogle kildeområder, først og fremmest Maglekilde, havde kilderne udskilt så meget kildekalk, også kaldet frådsten, at det kunne brydes og bruges som et udbredt byggemateriale ved opførelsen af flere kirker og klostre i tidlig middelalder.

Vi har samlet det omfattende materiale om udnyttelsen af de store, konstante mængder vand til vandmøllerne, som blev udbygget i takt med de teknologiske fremskridt. Ganske tidligt blev vandmøller brugt til at male korn til mel, men siden kom Roskilde med i den industrielle udvikling med blandt andet uldspinderier og papirfabrikker.

Vi har i den sammenhæng lavet en samlet beskrivelse af de store kildeforløb, som gav energi til kornmøller og siden de tidlige industrivirksomheder. De udsprang dels af Maglekilden og dels af Klosterkilden.

Som et led i kildernes historie præsenterer vi de ældre beskrivelser af kilderne. De fascinerede også tidligere tiders historikere og topografer.

Kilderne, vandløbene og møllerne har selvfølgelig også fascineret kunstnere. Vi har behandlet skønlitterære forfattere og maleres brug af dem i separate afsnit. Men vi har også illustreret redegørelserne med et bredt udvalg af historiske billeder og nutidige fotografier.

Bogen afsluttes med en omfattende litteraturliste og et noteapparat, som giver interesserede læsere mulighed for at dykke yderligere ned i historien om Roskildes kilder.

Der er tilføjet en epilog med en beskrivelse af projektet Kildernes By – Roskilde. Dettens vision er at gøre kilderne og deres historie tilgængelige for alle som udgangspunkt for oplevelser og fællesskaber. Kilderne vil gennem projektet kunne bidrage til forståelse af nogle af nutidens største udfordringer som ressourcer, klima og bæredygtighed. Bogen vil danne grundlag for omfattende formidling på flere niveauer og platforme.

Epilogen er af skrevet af Roskilde Rotary Klub og Nationalpark Skjoldungernes Land, de øvrige afsnit af Henrik Denman og Gorm Bruun Hansen.

Vi har valgt at bruge den originale sprogdragt i skønlitterære citater, men at modernisere i øvrige citater.

Bogen udsendes samtidigt som Årbog for Historisk Samfund for Roskilde Amt 2023 til samfundets medlemmer – men med andet omslag.

Vi har fået værdifuld hjælp fra Roskilde Museum og Roskilde Lokalhistoriske Arkiv. Især tak til museumsinspektør Mette Høj for hjælp til illustrationerne og til museumsinspektør Cille Krause for de kort over kilder, møller og mølledamme i Roskilde, som hun har tegnet specielt til denne bog.

Desuden takker vi forh. professor Erling Bondesen samt Frank Binderup og Leif Hansen fra Rotary Roskilde Klub for gode råd.

GORM BRUUN HANSEN OG HENRIK DENMAN
MARTS 2023